

С.Б. Балшикеев

ӘЛЕУМЕТТІК БАСҚАРУДАҒЫ АҚПАРАТТЫҚ ҚАМТАМАСЫЗДАНДЫРУЫ: ЖЕТІЛДІРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Қоғамда айналып жүретін ақпарат, өте күрделі құрылымы бар, қоғамдағы күрделілігімен салыстырылады.

Соңғы онжылдықта «ақпарат» ұғымы ең бір қолданылмалы категориясы болып саналып, қазіргі заманғы ғылыми ойларда және барлық салаларда кездеседі. Осы ұғымды қайта ойлау барысында (тереңдету және кеңейту) үздіксіз үрдіс жүріп жатыр.

Өндірістің дамуы мен қоғамдағы ақпарат тауар және нарықтық қатынастағы нысан болып, өзінің құқықтық регламенттік маңыздылығын талап етті.

Ақпарат – бұл қоғамдағы икемділік жүйесінің бағалы зияткерлік қоры, үлесі үнемі өсетін, зияткерлік меншігінің ең басты бөлімі болып табылады. Алайда, ақпарат – бұл зияткерлік инфрақұрылымының меншігі, немесе зияткерлік меншігі алып, ақпараттың бастамасы берік негізі болып саналады.

Ақпараттың ерекше жоғары мағынасы (жинау барысында, сақтау, өңдеу және қолдану) оның қоғамдық жұмыстарды басқаруы мен әлеуметтік ісінде болады.

Барлық басқару кезеңдерде сенімді ақпарат қажет: мақсат қою, баға мәселесі жағдайы, басқару шешімдерін қабылдау, ұйымдар мен басқару жүйесін реттеу. Басқару субъектісі қабылданған нәтижелермен мәліметтеніп, үйлесімді емес іс-әрекеттерді есепке ала отырып, өткен шешімдер арқылы жаңа шешімдер қабылдайды.

Сол себепті ақпаратты өңдеу және жинау кезінде, оның нәтижелі пайдалануы – басқарудың ең басты құраушысы. Қоғамды басқаруда қолданылатын ақпарат өзінің табиғатынан әлеуметтік болып табылады. Қоғамдық қатынастар барысы кезіндегі (кең мағынада) қатынастар деңгейі ең қиыны және алуан түрлі үлгісі болады.

Басқару функциясын жүзеге асыру үшін ғылыми ақпараттар қажет, сонымен бірге оның сипаты басқару нысанына тәуелді, басқару субъектісінің құзіреті десе болады. Егер басқару объектісі қоғам толығымен болса, ал шешім оның маңызды жағын ескеріп, қоғам өміріндегі салаларда кешенді ақпараттар қажет: экономикалық, әлеуметтік-саяси, рухани, отбасылы-тұрмыстық. Егер сөз қозғау қоғамдағы өмір туралы болса, ең басты өріс күйін ақпарат тойтары керек.

Еңбек адамдар ұйымы және оның объектісі бар қоғамдық өмірдің қайсыбір басқару өрісі –

қоғамдық жүйенің міндетті құраушысы болып саналады. Сондықтан әлеуметтік басқару міндетті түрде жорамалдап әлеуметтік ақпаратты өңдеп және жиып, жанасқан күйдегі үлкен адамдар тобы – таптары, ұлттар, өндірістік және басқа ұжымдар, сонымен қатар жеке тұлғалар.

Спецификалық, көбінесе, ең қиын және жан-жақты әкімшілік-құқықтық басқарудағы икемделген ұйымды реттеу, атқарушы ұйымдардағы жеке және лауазымды тұлғалар, сонымен қатар құқықтарын анықтап, азаматтардың міндеттері мен әр түрлі салаларда атқарушы-тәртіп қызметтері ақпаратты қажет етеді.

Ақпарат, өзімен бірге қиын жиынтығын, әртүрлі ағымдағы ақпараттардың әрекеттесуін қоғамдық жүйені басқаруында болады. Олардың алуан түрлі ақпараттың мәліметтері, күрделі және қиын міндеттерін басқару үшін қолданылады.

Әлеуметтік басқаруда ақпарат ұғымы объект пен субъект арасында ерекше мағынаға ие болады. Осы түрдегі ақпарат екі үлгідегі ағымдарды қосады: ағымдар, айналма каналдарының түзу байланысы – субъекттен объектке (түзу ақпарат); ағымдар, айналма каналдарының кері байланысы – объекттен субъектке (кері ақпарат).

Ақпараттық істе жаңа ғылым мен техника; ғылыми ұйым, ақпараттық үрдістерді басқару, мамандарды дайындау және жетілдіру, басқару жүйесіндегі ақпараттық қызмет ету жетістіктері ақпаратты күшейту тәсілдері болып табылады.

Әлеуметтік басқарудағы жетістікке жетудегі маңызды шарты шаралар жүйесін кеңінен өңдеу, мәліметтің өте тиімді қолдануының мүмкіндігі болып табылады. Басқарудағы мәліметтің бұл түрі, аса маңызды шаралардың арасында өндірілуі, оның әлеуметтік маңыздылығын бағалайтын мәліметті қабылдауға, басқарудағы субъект ағынының өте елеулі әлеуметтік әзірленген таңдауы болады.

Негізінен түпкілікті түрде, ақпараттық технологиялар әлеуметтік басқарудағы зияткерлік потенциалдарды өзгертеді. Гуманитарлық, техникалық интегралды сапасының өзара байланысуының және табыстардың қолдануы, әлеуметтік жобалаулары информатизация және технолизация негізінде, әлеуметтік шындықтың игеруі, ғылыми инновациялық әдістің мәнін құрайды.

Қоғамды басқару механизмі ғылымның қазіргі әмбебап технологиясы, ғылымды қолдаудағы тұжырымдамасы және технологиялары,

оның басым бағыттары болып табылады. Бірақ рөлі үздіксіз өсетін қазіргі ақпараттық технологиялармен басқаруды қамтамасыз ету мүмкін емес.

Әлеуметтік басқаруының ақпараттық қамтамасыз етуі шеңберінде, мемлекеттік басқару жүйесі қызметінің ақпараттық-аналитикалық қамтамасыздандыруы болады.

Мемлекеттік билік органдарының ақпараттық қамтамасыз етуін мақсат деректер қорына саяси-әкімшілік шешімдер қабылдануының негіз болуы керек болатын агрегатталған мәліметті алады. Осы мақсатпен табыс есептердің бөлінділер қатарының шешімінен қалыптасады: шындығында, мемлекеттік орган және олардың қызметкерлері, оның таралуын талдау, түзулер және кері байланыстардың қамтамасыз етуін қайта өңдеген түрдегі басқару органын өңдеу, құрылымдық бөлімшелердің арасындағы алғашқы мәліметтерді сақтау, үлестірулері жиыны бұл есептердің шешімі мәліметтің қазіргі ағындарында ақпараттық технологиялары қолданылуы болуы мүмкін.

Қазіргі ақпараттық-аналитикалық технологиялардың табысқа негізделген шешімдерінің қабылдануы және іске асыруы мемлекеттік басқарудың тиімді қамтамасыз етуінің алғышарттары болып табылады.

Ең маңызды кезең төңірегінде біртұтас ақпараттық кеңістіктің мемлекеттік саясатының құрастырулары, мемлекеттік мәліметке арналған басымдықтардың анықтауы болып табылады. Мемлекеттік мәлімет – бұл нормативтік-құқықты құжаттар, қабылдану және басқару шешімдердің іске асыруын құрастыруға арналған негіз. Негізбен қызмет еткен басқару шешімдерінің қабылдануы мемлекеттік билік органдарының ақпараттық қамтамасыз етуі өңделген мәліметті алуын ойлайды.

Мемлекеттік билік органының қолданылған шешімдердің тиімділігі мәлімет сапасы, оның құралдары және өңдеуінің әдістерінен тәуелді болады. Сонымен бірге мәліметтер осы жағдайда білдіріледі: мәліметтік мол шешім қабылдау, оның кемшілігін шиеленістіріп ала алады. Мемлекеттік органдардың ақпараттық қамтамасыз етуінің ең маңызды мәселелерінің бірі, сондықтан да ол ақпараттық қамтамасыз етуді жеткіліктіліктің анықтауы болып табылады. Мемлекеттік биліктің және олардың өзара әрекеттесуін ұйым әр түрлі құрылымдардың арасындағы құзырдың шектеуімен анықтау керек.

Адам және кез келген әлеуметтік жүйенің басқарулары глобальді мақсаты максимал қажеттіліктерді қанағаттандыруы, ұжымның мүдделері болып табылады. Осы мақсатпен басқарудың төменгі жағы технократиялық және әлеуметтік мақсаттарын қалыптастырады.

Дүниежүзілік тәжірибе мемлекеттік басқару органдарының ақпараттық-аналитикалық қамтамасыз етуінің даму үрдісінде саяси жүйенің әбден жетілдіруінің кезеңдерінен, тәуелділіктің түзуі болатынын куәландырады. Өзі саяси жүйенің дамытуы қолданылған саяси шешімдердің дұрыстығынан тәуелді болады.

Саяси шешім – бұл саяси мүдделерінің бекітілуі мен әсер етуінің формасы. Демек, қазіргі политологтар саяси жүйелерді қарап, бұл функцияны даулы мүдделердің жиынының татуласу немесе теңдеушісі болып табылған нарықтық тетік саяси сауданың мәмілелері, жол берулері және ымырласу шешім қабылдауының үрдісі болады. Біріншіден, тепе-теңдік жүйесі өте салмақты түрлі талаптарының жиыны бірнеше өзгертулер арқасында жетеді; екіншіден, жеке саясаттармен партиялардың арасындағы сайлаушылардың дауыстарына күрестің арқасында, сонымен бірге үкіметтің басқа шешімі азаматтардың арасындағы басты себебі болады.

Мемлекеттік басқару жүйесі келесі негізгі функцияларды орындайтын тұрақты ақпараттық-аналитикалық қамтамасыз етуді қажет етеді:

- ағымдағы күй және басқару объектінің өзгерісі, тенденциялары туралы тұрақты дерек беру;
- сыртқы органның басқару жүйесін қарағанда (субъектке, объектке, байланыстарға), нақты суреттің құрастырылуы;
- ағымдағы және өткенді шолуын талдау, болжау;
- басқару шешімдердің (жобалар) нұсқаларын әзірлеу;
- басқару жүйесіндегі (сыртқы орта мен оның аралығында) ақпараттық айырбас (ақпараттық үрдістермен басқару). Мемлекеттік билік органдарындағы ақпараттық қамтамасыз етудің негізгі мақсаттары, қажетті, сенімді мәліметтің көлемінің қолданушысына жедел түрде беру қажет.

Демократиялық қоғамда, мемлекеттік билік және басқару органдарының қызметі ақпараттық қамтамасыз етуінің ақпараттық қызметтің субъекттерімен өзара әрекеттесуді тәртіпке келтіруден тәуелді болады. Ең алдымен, жаппай дерек берудің жүйелеріне және глобальді ақпараттық-телекоммуникациялық желілерге, айтарлықтай мүмкіндіктер есебінен кеңітін қызметтің субъектіге тән және ерекше құрамдық ақпараттық кеңістіктер рұқсат етіледі. Іс жүзінде кез келген қызметтің ақпараттық шағылысуы, ақпараттық кеңістікпен тығыз байланысқан және коммуникациялық болып табылады да, таза ақпараттық субъекттердің қызметі бола алады.

Әзірлеуді қамтамасыз ету және шешім қабылдаудың тиімді ақпараттық-аналитикалық мүдделерде жұмыс істеулері үшін ақпараттық қызметтің жұмысын орынды ұйымдастыру қажет. Осы қызметтер үшін психология, социология, политологияны басқаруда, аналитикалық жұмысқа кәсіби білімге ие бола алатын қызметкерлер, журналистикаға және ақпараттық саясатқа, ақпараттық технологияларға қызықтыру керек.

Әзірлеу және шешім қабылдауды қамтамасыз ету бойынша ақпараттық-аналитикалық жұмысты өткізуінің технологияларында келесі кезеңдерді шартты түрде ерекшелеуге болады: 1) даярлау; 2) ақпаратты іздестіру; 3) аналитикалық өңдеу; 4) нәтижеленді іске асырылуы; 5) қабылданған басқару шешімдерінің ақпараттық бақылап отырылуы; 6) жұмыстың қорытындыларын талдау. Ең алдымен, білім және шешім генерациясы – бұл құралдар және әдістер үрдістің ұйымда жүруге қолданылатын күштерде

келтіре алмаған, бұл кезеңдерге нақты жүруге кеңес бере алмайды.

Шарттары мен ерекшеліктерін есепке алуымен қатар мемлекеттік билік және басқару органдары ақпараттық қызметтерінің жұмысты ұйымдастыруы жоғарыда айтылғандай, мемлекеттік құрылымдар олардың қызметінің сапасы мен мәртебесін негізінен жоғарылатуға айтарлықтай мүмкіндік береді.

1. Социологиялық энциклопедия. 2 Т. – М., 2003 ж, 390 б.

2. Смирнов Э.Л. Басқару шешімдерін өңдеу. – М., 2001 ж, 19 б.

В статье рассматривается роль информации и ее тенденции в современном обществе.

The role of information and it's tendencies are discussed in this article.

Б. Хамзеева

АНТРОПОЛОГИЯ ҒЫЛЫМЫНЫҢ ПӘНІ ЖӘНЕ ОНЫҢ ҒЫЛЫМИ МӘРТЕБЕСІ

Антропология дегеніміз адамзат тарихы мен адам мәдениетін ғылыми зерттеу. Сөзбе-сөз адам туралы ғылым дегенді білдіреді. Шын мәнінде тарихи тұрғыдан өзгеріске түскен тұрғындардың әлеуметтік және биологиялық сипаттамасын зерттеуге арналған ғылыми білімнің бір бұтағы. «Британика» энциклопедиясы бізге осылай деп үйретеді. Осыған біздің қосарымыз антропологияны адамзат нәсілдерінің тек уақытта ғана емес кеңістіктегідегі де мәдени алуан түрлілігі қызықтырады. Жер бетіндегі халықтардың әлеуметтік-мәдени алуан түрлілігіне деген қызығушылық антропологияны этнографиямен жақындастырады.

Антропология, этнография және социологияның бірі-біріне жақын ғылымдар екендігі соншалықты, олардың арасын ажырату кейде қиынға соғады. Көбінесе көрнекті ғалымдар осы ғылымдардағы жаңа концепциялардың негізін салушылар немесе жасаушылар болып есептеледі. Солардың көрнекті мысалы социологияның да, антропологияның негізін салушы **Э.Дюркгейм** болып табылады.

Көрнекті социолог П.Бурдьё өзінің ғылыми мансабын антрополог ретінде бастаған. Неміс философы, әрі социологы **М.Шелер (1874-1928)** социологиядағы антропологиялық бағытты

дамытты. Өз кезінде **К.Леви-Стресс** антропология мен социологияны бір-бірінен мына критерий бойынша ажыратуды ұсынды: социология саналық іс-әрекеттерді, ал антропология бейсаналық іс-әрекеттерді (әдет-ғұрыптар, дәстүрлер) оқытып-үйретеді, - деді.

Бүгінгі күні антропология тар тақырыптық бағыт болудан қалды. Бұл ерекше философия, дүниеге деген ерекше көзқарас, өткенді ғана емес, бүгінгіні де қамтып отыр. Сондықтан да бүгінгі күні біз антропологияның күнделікті антропология, күштеу антропологиясы, визуалдық антропология, киберантропология т.б. түрлерін кездестіреміз.

1990 ж. ортасынан бастап Ресейде де әлеуметтік және мәдени антропология пайда бола бастады, тіпті антропология деген термин модаға айналды десе де болады.

Антропология социология, психология, саясаттану, экономика сияқты пәндермен қатар әлеуметтік ғылымдардың қатарына жатады. Олардың жалпы оқытатын пәні жеке немесе топтағы адамдардың мінез-құлқын зерттеу және ұқсас зерттеу әдістерін қолдану. Осының бәрінде математикалық әдістер мен есептеулер қолданылды. Олардан антропологияның ерекшелігі бар. Мысалы, мәдени антропологияны